

Bangha Imre – Déri Balázs

Kereszt és lótosz – II.

Liturgia és önazonosság a dél-indiai Tamás-keresztények egyházaiban

„A liturgia bizonyosan az Egyház hite kifejezésének legfontosabb módja. A liturgiában az Egyház teljes valójában és legtisztább formájában él, misztériumait ünnepli és megvallja hitét. Éppen ezért a

különböző egyházakat leginkább liturgiájuk jellemzi.” Givergis Paniker Karichal szír-malankara teológus szavai érzékletesen mutatják, hogy a Tamás-keresztények önazonosságuk leginkább meghatározó részének tartják szír liturgiájukat. Mivel a dél-indiai szír rítusú keresztények közül az ortodoxok és a Rómával únióban levő malankarák őrzik legkövetkezetesebben a Jakab-liturgiát, ennek – az általuk végzett – nyugati szír változatát ismertetjük az alábbiakban, nagyrészt a fentemlített teológus könyve alapján.

Bangha Imre indológus és Déri Balázs klasszikus filológus 1993 utolsó és 1994 első napjaiban a dél-indiai Kerala államban szír keresztények különböző irányzatait kereste föl. Az alábbi cikk az ott gyűjtött tapasztalatokon és szakirodalmon, egyházi szakértőkkel folytatott beszélgetéseken alapul.

A szent qurbono

Az antiókhiai központú szír kereszténységet mélyen megosztották az V. századi krisztológiai viták. Előbb az efézusi zsinat (431) határozatával szembe-szegülő Nesztoriosz-követők váltak ki az egyház testéből, s a már korábban egyéni, keleti szír vonásokkal bíró Edesszába menekültek és ott kezdték megszervezni a szír-káld egyházat, amely végül az V. század végén, a Szasszanida Iránban (Perzsiában), Szeleukeia központtal mondta ki teljes függetlenségét Bizáncból és Antióchiától (Rómától azonban kifejezetten soha nem szakadtak el a nesztoriánusok). Az antiókhiai szír kereszténységben újabb szakadás következett be a monofizitizmust elítélő chalcedoni zsinat (451) után. Az önálló nyugati szír („monofizita”) egyházszervezet több évtizedig tartó kialakulásának vezéralakja az 543-ban püspökké szentelt Jakab Burdána volt, s az ő nevéhez kötődik a liturgia görögről nyugati szírré való átültetése, ami fordulópont a nyugati szír liturgia formálódásában.

A IV. századra tehető Antióchiában a jeruzsálemi liturgikus szokások olyan elemeinek átvétele, mint Szent Jakab eukharisztikus anaforája. A nyugati szír liturgia ugyanakkor bőségesen merített a keleti szír hagyományból is, mindenekelőtt az edesszai Szent Efrém (303–373) himnuszaiból. A VII. században az edesszai Mar Jakob revideálta – a görög szöveggel egybevetve – Szent Jakab liturgiájának szír szövegét és lefordította Mar Szevériosz antiókhiai pátriárka VI. századi „Oktoékhosz”-át, a liturgikus énekek gyűjteményét. Szent Jakab liturgiája tehát, amelyet a nyugati szír kereszténység kizárólagosan végez, Jeruzsálem, Bizánc, a keleti szír és az antiókhiai hagyomány ötvöződéseként alakult ki, és megszilárdulása egészen a XIII. századig eltartott.

A nyugati szír liturgia, annak ellenére, hogy a görög műveltség egyik központjában, Antiókiában alakult ki, a közel-keleti sémi világban gyökerező, jellegzetesen keleti istentiszteleti forma. Elsősorban „nem a görög teológia metafizikai szókészletével fejezi ki magát, hanem a Biblia gazdag szimbolikus nyelvével. A liturgia túlnyomórészt igen szép és ünnepélyes, hosszú imádságokból és olyan énekekből áll, amelyek [...] a liturgia aranykorában keletkeztek. A liturgia imádságai bővelkednek bibliai képekben, a bibliai szövegeket visszhangozzák, bibliai szakaszokat költenek át, s így a bibliai kinyilatkoztatás eredeti íze teljesen megőrződött. A liturgia során történő mozdulatokat, szimbolikus cselekményeket [...] egy indiai ember is a maga éthoszához közelállónak találja.”¹

Az eucharisztikus liturgia egészének és részeinek elnevezésére a malajálami nyelvű Tamás-keresztények ma is a szír terminusokat használják. A nyugati szír *qurbono* szó jelentése: ‘áldozati adomány’ vagy ‘áldozat’. A szent *qurbono* négy részből áll. Ezek: *tuyobo* (görögül: *prothesis*, azaz a kenyér és a bor előkészítése), *tulmodo* (az ige liturgiája), *debho* (görögül *anaphora*, maga az eucharisztikus áldozat), *mestuso* (kommúnió). A keleti liturgikus teológia gazdag szimbolikus értelmezését adja a *qurbono* négy részének. „Ádám Isten képe és hasonlatosságára teremtetett. Király, próféta, pap és Isten fia volt. Bűne következtében elvesztette mindezen tisztségeit. Bukása négy lépésben történt, ezek: engedetlenség, hitetlenség, szakítás, különválás. Krisztus üdvözítő munkája abban állt, hogy Ádámnak visszaadta elvesztett méltóságát és tisztségeit. Ezért Krisztus küldetése is négy lépésre osztható: megváltás, kinyilatkoztatás, kiengesztelés, újraegyesítés Istennel. [...] Így módon a szent *qurbono* négy része újra meg újra jelenvalóvá teszi Krisztus tisztségeit: Király, Próféta, Főpap és megtestesült Isten. E tisztségek a vallás négy célját teljesítik be: az engesztelést, az imádatot, a közbenjárást és a hálaadást. [...] A szent *qurbono* szükségszerűen beletorkollik Krisztus második eljövételébe, amikor a megváltás birtoklást eredményez, a kinyilatkoztatás színjátékot, a kiengesztelés gyönyörködést, az újraegyesítés pedig a Szentháromsággal való végső és örök egységben teljesül be.”² A négy evangélium is Krisztus négy hivatalának felel meg: Máté úgy mutatja be mint a Királyt, Márk mint a Próféta, Lukács mint a Főpapot, János mint a megtestesült Istent.

Tuyobo – Az Igazság Királyának fogadása

A *tuyobo* hármas célja: a kánoni órák és a bűnbánati liturgia végzéséből álló lelki, és a kézmosásból s a liturgikus ruhák felöltéséből álló testi előkészület valamint az áldozati kenyér s a bor előkészítése. Ez az istentiszteletet bevezető liturgia a gyülekezet előtt rejtve megy végbe. Két szakasza Krisztus két ótestamentumi előképe, Sálem király, Melkizedek és Áron szolgálatára épül. A *tuyobo* első szakaszát, melyben a pap a kenyeret és a bort előkészíti az oltáron (*thronos*), „Melkizedek áldozati szolgálatának” hívják, s azt jelképezi, hogy Krisztus, a Melkizedek rendje szerint való pap, azért jött, hogy nemcsak a zsidó, hanem a természeti törvény áldozatait is bemutassa.

¹ Fr. Givergis Paniker Karichal: *The Holy Qurbono in the Syro-Malankara Church*. (A Liturgical Study). Revised and Edited by Rev. Dr. Thomas Paniker P.G. Trivandrum 1991². 7.

² Uo. 22.

Az oltárnak a malankara rítusban három neve van. Az első a *thronos* (trónus), amelyen Krisztus, a Dicsőség Királya ül. A második az „Áldozati Oltár”, amelyen Isten Báránya áldozatul adja önmagát. A harmadik név az „Élet Asztala”, amelyen testéből és véréből részesedünk. A *thronost* egy nem látható, belső, egy szemből látható vörös és egy arra terített fehér lepel borítja, melyek Krisztus testét, az Egyházat jelképezik: a vörös a küzdő, a földön vándorló Egyházat, a láthatatlan lepel a szenvedő Egyházat, a legfelső fehér ruha a mennyben győzedelmes Egyházat. Az, hogy a *thronost* lepel borítja, Ádám tudatlanságát szimbolizálja.

A celebráns, miután a gyülekezettel együtt elvégezte a zsolozsmát, a szentély ajtaja elé járul bőujjú fekete „reverendájában”, azt jelképezvén, hogy a tékozló fiú elhanyagolt ruhában teszi meg a hazavezető utat. Bevezető imájában – a malajálam nyelvű liturgiában ma is szíru! – Isten kegyelmét kéri, hogy az áldozatot illő módon mutassa be. Ezután elmondja a (héber számozás szerinti) 51., bűnbánati zsoltárt, majd a 43. zsoltár 3–4. verseivel belép a szentélybe, amelyet most első alkalommal függönyöznek el. Az oltárhoz lép, melyet közepén és négy sarkán megcsókol, miközben a 118. zsoltár 27–28. verseit mondja. (A malankara teológus úgy érzi, értelmeznie kell az ind kultúrában idegen csók jelenségét, hogy ti. az tiszteletet, szeretetet és lelki közöséget fejez ki). Mivel a pap a gyülekezetet is képviseli, a csókkal az Egyház üdvözli isteni Jegyesét – a *qurbono* lelki menyegző, a beteljesedett megváltás képe. Ugyanakkor a csókkal a megbocsátó Atya és a tékozló fiú öleli meg egymást.

A diakonus meggyújtja a szentély északi és déli oldalán levő két gyertyát, a következő strófaciart énekelve más-más himnusztonusban (próza fordítás):³

*Fényedben látjuk a fényt,
Jézus, fénnel teljes;
Igaz Fény, te adsz világosságot
minden teremtményednek.
Világosíts meg minket a te boldog fényeddel,
te, a mennyei Atya ragyogása!*

(Vö. Jn 1,9; Zsolt 36,9)

*Te, aki a fényességben lakozol,
tisztá és szent,
őrizd minket a gonosz szenvedélyektől,
és a gyümölcstelen megpróbáltatásoktól!
Add, hogy tiszta szívvel tudjuk tenni
az igazságosság cselekedeteit!*

(Vö. 1Tim 6,16; Mt 5,14–16; Jn 8,12; Ef 5,8)

³ A szövegek forrása részben az említett malankara katolikus szerző könyve, részben a malankara orthodox *The Service Book of the Holy Qurbana (Qurbanakramam)*. Translated by Baselius Marthoma Mathews I, Catholicos of the East. A versfordításokban segédkezett: C. S. Thoburn, Principal of the North Indian Theological College (Barcilly). Kottayam 1966, 1992.

Őszentsége Basilius Mar Thoma Mathews I (szül. 1907–), a Malankara Orthodox Szír Egyház (betegség miatt visszavonult) kátholikosza, a szent *qurbono* angolra fordítója.

A fény Isten jelenlétének jelképe. Ő hozzáférhetetlen világosságban lakozik (1Tim 6,16). Krisztus a világ világossága, s az Igazság Napja (Mal 4,2). Mint megdicsőült Bárány ő a mennyei Jeruzsálem fényessége. A szent *qurbono*-ban a fény Krisztusra mutat, aki mint áldozatot bemutató Főpap személyesen van jelen. A szertartáshoz általában három gyertyára van szükség. A középső, a kereszttel szemben az Atyát, az északi a Fiút, a déli a Szentlelket jelképezi. A szertartáson legalább egy gyertyának égnie kell középen, ünnepi alkalmakkor többet is meggyújtanak, de mindig páratlan számút. A gyertyagyújtás a híveket azon kötelességükre emlékezteti, hogy a világosság fiaiként kell élniük.

Az eucharisztikus áldozat kenyerét és borát a *tablito*-t borító *talbesto*-ra helyezik. A *tablito* egy kb. 45x30x1,5 cm nagyságú falap, melyet krizmával szentelt fel egy püspök. Csakis a papi rend tagjai nyúlhatnak hozzá és jelenléte elengedhetetlen a szent *qurbono* végzéséhez. Ahol nincs *thronos*, a *tablito*-t használják egy tiszta asztalra helyezve. A *tablito* közepén szír felirat olvasható: „A Szentlélek megszentelte ezt a *tablito*-t Mar N. [püspök] keze által, ... esztendőben, ... hónapban, ... napon”. A *talbesto* azaz misekendő, egy fehér, egy vörös és egy zöld selyemdarabból áll. A vörös az egész teremtet, tűzben álló világmindenséget, a pirosnál kisebb zöld a földet, a még kisebb fehér a földi Egyházat jelképezi, mely a szent *qurbono* kincsét őrzi. Szegélyük aranszínű, a világmindenséget, a földet és az Egyházat oltalmazó angyalok három rendjét szimbolizálja. A fehér selyemre helyezik a paténát és a kelyhet. Szemben őt kereszt van, mely a megfeszített Jézus öt sebének szimbolizálja: kettő a vörös, kettő a zöld selymen, egy pedig a fehéren.

Az eucharisztikus áldozathoz használt kovászos kenyeret (*lahmo*) hagyományosan *hamiro*-nak hívják a malankara egyházban. Készítése során egy csipetnyi kovászt félretesznek a következő alkalomra. Úgy tartják, hogy a kovász egyenesen abból a kenyérdarabból származik, amelyet Szent János kapott az utolsó vacsorán, és Szent Tamás apostol által jutott el Indiába. A *hamiro*-t *bukro*-nak, 'elsőszülött'-nek is nevezik, azt fejezve ki hogy ez a kenyér az elsőszülött felajánlása, és Krisztusnak, a mennyei Atya Elsőszülöttjének (Kol 1,15) szimbóluma. *Tabh'o*, azaz 'pecsét' néven is ismerik, mivel a 12 apostolt jelképező 12 kicsi kereszt van belenyomva, és egy nagy, mely Krisztust jelenti.

A celebráns a kenyér fölött a következő imádságot recitálja:

„Ó, Mennyei Atya Elsőszülöttje, fogadd el ezt az elsőszülöttet a te gyarló és bűnös szolgáló kezeiből.”

Midőn pedig a bort a kehelybe tölti:

„A mi Urunk, Jézus Krisztust két lator között Jeruzsálemben a fára feszítették, oldalát lándzsával átdöfték, és vér és víz folyt belőle, hogy elmossa az egész teremtés bűneit. Aki látta, bizonyosságot tett, és igaz az ő bizonyossága.” (Jn 19,34–35)

Kevés vizet kever a borhoz:

„Ó, Úr Isten, amiképpen istenséged egyesült emberségeddel, aképpen egyesítsd ezt a vizet ezzel a borral.”

Végül a paténát és a kelyhet leplekkel fedi le.

Melkizedek szolgálatának zárószakasza a bűnbánati liturgia, melyben a malankara istentisztelet egyik legszebb imádsága hangzik el:

„Ajtódnál kopogtatok, Uram, kincsestáradból kérek kegyelmet. Bűnös vagyok, aki sokáig letért a te utadról; segíts megvallanom bűnemet, eltávoznom tőlük, és élnem kegyelmed által. Melyik ajtón kopogtassak, ha nem a tiéden, együttérző Uram? Ki lesz a szószólónk bűneinkért, ha kegyelmed nem jár közben értünk? Ó, Királyunk, ki nek dicsőségét királyok imáadják!”

A *tuyobo* második része Áron szolgálata, mivel a pap ekkor veszi fel a szent öltözetet, megfüstöli tömjénnel az áldozatot, s ezzel azt a ruházatot (Kiv 28) és tömjént (Szám 16,47–48) idézi fel, mely az ószövetségi papok számára rendeltetett, kik között Áron az első. E szolgálat mindhárom cselekménye, a beöltözés, a megemlékezés és a tömjénfüstölés a lefüggönyözött szentélyben történik.

A bevezető imák után a celebráns a *diakonikon*ba (öltöző) megy, megmossa kezét, és leveti bőujjú fekete reverendáját, majd felveszi a liturgikus öltözetét, miközben az egyes ruhadarabokat megáldó imákat mondja. Mindezzel a tékozló fiú fürdőjét és felöltöztetését fejezi ki. Ezután a *thronos* előtt leborulva önmagáért mond imát, majd megcsókolja a lépcsőt, a *thronos*hoz járul, felfedi a paténát s a kelyhet, és két kezét keresztezve felemeli azokat, miközben egy hosszú megemlékező imát mond. Az ima felidézi Krisztus életének misztériumait, s megemlékezik minden szentről Ádámtól és Évától kezdve a prófétákon, apostolokon, vértanúkon, hitvallókon, egyháztanítókon és egyházatyákon át minden elhunyt hívőig. Ez az imádság az Élet könyvére (*Spar haye*) utal, melyet a korai Egyházban használtak. A könyv felidézte minden meghaltak és élőnek a nevét, akiről különösen meg kellett emlékezni a szent *qurbono*-ban. Mózes bar Kéfa szerint a szentekről való megemlékezés célja az, hogy „hirdetésük minket ösztönözzön, hogy szent életvitelüket és helyes hitüket követve mi is méltók lehessünk az áldott célra, és halálunk után minket is hirdessenek a *thronoson*, amint most őket hirdetik.”

Miután a celebráns a *qurbono* különleges szándékát is megemlítette, az áldozati adományokat visszateszi a *tablito*-ra és letakarja őket egy nagy, himzett selyemleppel, a *susepo*-val. – Ez az a lepel, melyet az eukharisztikus imádság során az adományok fölött lengetnek. – E letakarás Istennek a Krisztus eljövele előtti időkben a misztériumokba és az Ószövetségbe rejtett transzcendenciáját fejezi ki. Mózes bar Kéfa a letakarás három indokát említi: „Először: ez az Istenség misztériumokba rejtett titokzatosságát és láthatatlanságát fejezi ki. Másodszer: a Krisztus sírja fölé helyezett kő szimbóluma. Harmadszor: azt tudatja, hogy Isten el volt takarva és el volt rejtve a törvény áldozataiban és az előkép-jellegű cselekményekben.”

A tömjénezés rítusához a celebráns lelép a lépcsőről, és Krisztushoz mint Teremtőhöz és a teremtmények elrendezőjéhez intéz imákat és még egyszer megemlékezik a szentekről tömjénfüstölés közben. Majd fellép a *thronos* lépcsőjére és tömjénezi a *susepo*-t mind a négy oldala felől. A tömjénimádság alatt a tömjénezőt a *susepo* körül lengeti, majd a *thronos* három oldalán megszólítja az Atyát, az együttérző Fiút, és a Szentlelket. Áron szolgálatát a *hut-homo* (pecsétima) zárja, melyben a pap a világ négy negyedének békéjéért s nyugalmaért könyörög.

Melkizedek szolgálata alatt a *gestroma*-ban álló lektor ótestamentumi perikópákat olvas. Áron szolgálata alatt pedig a templomhajóban álló hívek megfelelő himnuszokat énekelnek.

Válaszolj Uram, és halld meg imám! Alleluja!

Teljék kedved tömjénünkben,
amint édes volt Ároné,
és szolgálatunkban, mint a
níniveiek könyörgésében!
Ahogyan válaszoltál Jónásnak,
válaszolj nekünk, kik tégedet hívunk!

Kiáltásom jusson eléd! Alleluja!

[...]

Dicsőség kegyes szeretetednek,
Jézus, Urunk és Istenünk!
Valóban bőségesek a te ajándékaid,
melyeket az egész világnak adtál.
Meváltottad haragodtól a níniveiket,
kik hozzád folyamodtak.

Teljék kedved tömjénünkben,
amint édes volt Ároné,
és amiképp Zakariásé
az áldott szentélyben,
s amint Fineás távoltartotta
a néptől a halált.

Fölséges, ki ott a dicsős égből lakozol,
magasságos trónusodon,
és aki örömet lelted, mikor kisedként
az áldott öl ringatott,
add nekünk békédet, és lakozzék nyugalmad
a világ négy égtáján!

[...]

Amiként a tűz égett a bokorban,
de nem égette el,
úgy jött Isten lakozni
a Szűz méhébe.
Általa testesült meg,
nem veszejtve el szüzessége pecsétjét.

[...]

*Jertek, ti bűnösök, és könyörögjetek,
keresetek itt bocsánatot!*

*Annak, aki a zörget,
ajtót nyit az Úr.*

*Aki kér, az bizony kap,
aki keres, az talál.*

*Urunk, emlékezzél meg
minden meghalt hívőről!*

*Szent testedet vették ők
és élő véredet.*

*Álljanak majd jobboldon,
a napon, mikor kegyelmed felragyog!*

Mivel az előkészületi liturgia két szakaszát a szent ajtó függőnye elrejtí a hívek elől, ezért az egészet első „misztikus órának” nevezik. Ezenkívül még kétszer van misztikus óra a szent *qurbano* alatt, mikor is a liturgia egyes részeit halk, alig hallható hangon olvassák, s a nekik megfelelő külső cselekményeket pedig a szentély függőnye mögött végzik. Az első misztikus óra Krisztusnak mint a világ teremtése óta örökké feláldozott Báránynak (Szír apokalipszis 13,8) a mennyei létét, s a Messiás Király várásának, az Őszövet-ségnek az idejét jelképezi.

Amint vége az első misztikus órának, a függőnyt elhúzzák, hogy jelezzék, vége a várakozás idejének, és a megígért Messiás Király megjelent. Ekkor csatlakozik a celebráns a hívekhez – s ezzel megkezdődik a *qurbano* nyilvános ünneplése –, megemlékezik Krisztus mint Messiás Király megjelenéséről. Ezután hangzik el a Szevériosz antiókhiai pátriárkának (VI. század) tulajdonított megtestesülési himnusz. A celebráns a gyertyát tartó diákonust követve és a csengőket és legyezőket hordó ministránsoktól kísérve megkerüli a *thronos*-t, majd megtömjénezi a gyülekezetet. A gyertyát vivő diákonus Keresztelő Szent Jánosra, a függőny elhúzása a menny megnyitására, a *thronos* körüli éneklő menet az éneklő angyalokra, a pásztorok s a napkeleti bölcsek látogatására utal.

Tulmodo – Krisztus, a Próféta kinyilatkoztatása

A szent *qurbano* ezen része Krisztusnak, a Prófétának a nyilvános működését idézi fel, aki mint Út, Igazság és Élet bejárta mind a városokat és a falvakat, tanított zsinagógáikban, hirdette az Isten országának örömhírét, és meggyógyított minden betegséget. Mindez a celebráns és a lektor által felolvasott különböző olvasmányok és az Egyház élő szava, a szentbeszéd révén történik. Mivel az imádás a kinyilatkoztatás kiegészítő párja, ezért az Isten igéjének liturgiájára való előkészületként az ünnepélyes *trisagion* hangzik el:

Pap: *Szent vagy, ó Isten!*
 Hivek: *Szent vagy, Mindenható,*
Szent vagy, Halhatatlan,
 – itt keresztet vetnek –
akit érettünk megfeszítettek,
könyörülj rajtunk! (háromszor)

Kurielaison! Kurielaison! Kurielaison!

Ezt a doxológiát valószínűleg a negyedik század közepén vezették be a keresztény istentiszteletbe. A negyedik sort a chalcedoni zsinat után, az V. század végén adták hozzá Antióchiában, hogy egyértelművé tegyék, az ima Krisztushoz szól. A *trisagion* krisztológiai jellege még világosabb annak ünnepekörök szerinti változataiból: karácsonykor az „*akit érettünk megfeszítettek*” helyett az „*aki nekünk megszületett*”, vízkeresztkor pedig az „*aki érettünk megkereszteltetett*” hangzik el. A *trisagion* negyedik sorának recitálását legyezőlengetés és csengőszó kíséri.

Ezután következik a liturgia tanító része, mely legalább hét ószövetségi és újszövetségi olvasmányt és végül a szentbeszédet foglalja magába. Az olvasmányok közül négy ószövetségi, és három újszövetségi. A malankara liturgia ezen a helyen annyiban tér el a nyugati szír hagyománytól, hogy a négy ószövetségi részt keleti szír szokás szerint már korábban, a zsolozsma után felolvasta, s itt csak az újszövetségi olvasmányok hangzanak el. A három olvasmány közül az első a katolikus levelekből, vagy az Apostolok cselekedeteiből történik, a második egy páli levélből, a harmadik pedig az evangéliumból. A három olvasmány előtt három himnusz hangzik el, s egy negyedik pedig az evangélium után. Az első olvasmány a *thronos* északi, a második pedig annak déli oldaláról történik, s ezzel azt fejezik ki, hogy az örömhírt előbb a zsidóknak, majd a világ minden nemzetének hirdették. A második olvasmány után a *thronos*hoz hasonlóképpen feldíszített Szó Asztalát (evangéliumtartó) a szentély közepére viszik és két oldalán gyertyát gyújtanak meg. A celebráns kíséretével a *thronostól* a Szó Asztalához vonul. Ekkor hangzik el az *alleluja* és az evangélium előtti himnusz.

Az evangélium után mondják el a Belépés Imádságát, miközben a papi menet a *thronos*hoz vonul. Ezzel kezdődik a hívők liturgiája, mely a *prumiyonból*, a *sedro*-ból és más imádságokból áll. A *prumiyon* és a *sedro* a szír egyház sajátos imádsága, mely dicsőítésből, Isten nekünk adott áldásaiért – mindenekfelett Krisztus áldozatáért – való hálaadásból áll, és kegyelmének kiáradását kéri az összegyűlt hívek számára. A *prumiyont* mindig a diákonus vezeti be *staumen kalos* ('álljunk szépen') felkiáltással. A hívek válasza: *Kurielaison*. A *prumiyonok* legtöbbje Krisztushoz szól, és leggyakrabban a következő formulával végződik;

„... övé minden hála, dicséret és imádás, most, mikor a szent eukharishtiát bemutatjuk, és minden ünnepen, minden pillanatban, órában, időben, és életünk minden napján.”

A *prumiyon* változatlan végződése azt mutatja, hogy az ünneplés a maga egészében Jézusnak mint megtestesült Istennek az ünneplése is. Ezután a feloldozási ima következik, majd a celebráns esedezően égre emelt kezekkel elimádkozza a *sedro*-t ('sor, rend'). A *sedro* eredetileg rövid imák litániaszerű sorozata volt, de idővel hosszú liturgikus imádsággá vált, mely Salamonnak a jeruzsálemi templom szentelésekor mondott közbenjárását követi. Az imádságok ezen csoportját feloldozási formula zárja.

Ezek után történik a tömjénező megáldása, mely a szírek számára a liturgia egyik legszentebb pillanata, mivel a Szentháromságot és Jézus megkezesztelkedését idézi fel. A pap a Szentháromság nevében áldja meg a tömjénezőt: ez az első alkalom a liturgia során, hogy néven nevezik a Szentháromságot. A tömjénező lángja a Szentlelket jelképezi, aki által a fekete szén felizzik és felragyog. Más értelemben a tömjénező Szűz Máriát jelképezi, s benne az Isten Fiát, aki a Szűz méhében lakott, de nem égette azt meg.

Isten igéjének liturgiáját a niceai hitvallás zárja. A hit megvallása válasz a tanításra, és az áldozati cselekmény elővételezése. A hitvallás recitálása alatt a diakonus a tömjénezővel a hívek felé megy, és bejelenti, hogy a katekumének távozzanak, és kezdődik a szent *qurbono* áldozata. Mózes bar Kéfa a következő okokkal magyarázza a Hiszekegy liturgiai helyét: „Hogy tudják: hitük és hitvallásuk helyes, hitük és hitvallásuk egy, és általa elménk, szívünk és szájuk megszentelődjék.” A hitvallás elmondásával a nyilvános szertartás kezdetének félelmet és csodálatot ébresztő légköre átadja a helyét a hitnek, a bizalomnak és a reménynek.

Ezalatt a celebráns megmossa ujjait a szent áldozatra való előkészületképpen. Mivel a kéz a cselekvés szimbóluma, ezért megmosása azt jelenti, hogy tisztának és minden bűnös cselekedettől szabadoknak kell lennünk. Most a hívekhez fordul, és kéri őket, hogy imájukkal segítsék, hogy méltón mutathassa be a szent *qurbono*-t, majd a *thronos* előtt leborulva csendben imádkozik.

Debho – kiengesztelődés Krisztus, a Főpap által

A hálaadás ünnepélyes imája a szír liturgia alapvető eleme. *Anaphora*-nak ('felküldés') nevezik, mivel a celebráns mint az Egyház szolgája „felküldi” az eukharisztikus áldozatot a mennybe. Mint Krisztus testét és véréát felemeli a kenyeret és a bort, hogy átadja Istennek. A felküldést hangsúlyozza a szentély elfüggönyzése is: a hívek „emelik fel szívüket” a mennybe. A szír rítusú keresztények számára a *thronos* és a szolgálatot végzők a mennybéli Szentek Szentjének látható megjelenései, a templom pedig a mennyei Jeruzsálemé.

A különböző anaforák egy általános keretbe illeszkednek, melyet a hívek vagy a diakonus mondanak. A szoros értelemben vett anafora csak azt a meghatározott szerzőknek tulajdonított harminchárom imádságot jelenti, melyeket az általános keret meghatározott helyeire illesztenek be. Sokkal könnyebb volt rajtuk változtatni, mint a kereten, mivel egy ember mondta őket. Ezért van, hogy az anafora imádságai viszonylag újabbak. A nyugati szír hagyományban több mint száz anafora létezik, melyek enyhén különböző módon fogalmazzák meg ugyanazt a témát. Az alapvető formula az ún. Szent Jakab-anafora, mely Jeruzsálemből származik, és már a negyedik században is használatban volt. Az idők folyamán a sok-sok anafora két na-

gyobb csoportba rendszereződött: az egyik Nyugat-Szíria pátriárkátusához, a másik Kelet Katholikátusához (Mafrianátus) tartozott. A XIII. században, Gregoriosz Barhebraiosz katolikosz idejében a pátriárkátus sok keleti szír liturgikus szöveget átvett. Ezek között volt például Szent Jakab kisebb anaforája, mely a szíriai prelátusok idejében az indiai egyházba is átkerült. A Rómával egyesült Szíro-Malankara Egyházban manapság kilenc anafora használatos.

A szír liturgiában a nagy eukharisztikus imádságot három, a laodiceai zsinat (363) által elrendeltnek tekintett imádság előzi meg: a békeimádság, a kézrátétel és a lepel imádsága.

A kézrátétel imádságát a kultikus közösség meghajtott fejjel fogadja. Mivel az ószövetségi áldozati rituáléban gyakran előfordul a kézrátétel, mikor is a pap a levágandó áldozati állat fejére helyezi a kezét (Kiv 29,10; 15,19; Lev 1,4; 3,2.8.13), így a kézrátétel imádsága azt jelzi, hogy az áldozat tárgya a kultikus közösség.

Diákonus: *Azután, hogy ez a szent és isteni béke adatott nekünk,
hajtsuk meg fejeinket a könyörületes Úr előtt!*
Hívek: *Előttem, Urunk és Istenünk.*

Ezután következik a paténát és a kelyhet eltakaró lepel (*susepo*) felemelése, melyet Szent Jakab anaforájában a következő ima előz meg:

„Ó, Atya Isten, aki az emberiség iránti nagy szereteted által Fiadat a világba küldted, hogy visszahozza az elveszett bárányt, ne utasítsd el, Urunk ezt a vértelen áldozatot, mert mi nem a magunk igaz voltában bízunk, hanem a te kegyelmedben. Legyen ez a misztérium, amelyet most bemutatunk, a mi üdvösségünkre, ne pedig ítéletünkre, hanem bűneink eltörlésére és a neked és Egyszülött Fiadnak való hálaadásra.”

A pap felemeli és az áldozati adományok fölött lengeti a *susepo*-t, mely addig azokat eltakarta. A lepel felemelése Isten önkinyilatkoztatását szimbolizálja, továbbá hogy az ég kapui megnyíltak, és az angyalok kilenc kara és minden szent alászáll, hogy imádja a szent misztériumokat. A *susepo* rázása pedig a golgotai földrengést és a föltámadást jelképezi. A lepel háromszori felemelése és leeresztése annak a lepedőnek az alászállására és felemelkedésére is utal, melyet Péter látott látomásában (ApCsel 11,5–10). A leplet Jákób létrájához (Ter 28,12) is hasonlítják, melyen keresztül imáink felszállnak a mennybe és Isten kegyelme leszáll a földre.

Maga az eukharisztikus imádság szír nyelvű ünnepélyes áldással kezdődik, mely a trinitárius megfogalmazású 2Kor 13,13-en alapul. A pap és a nép most következő párbeszéde a legősibb keresztény liturgikus formulák egyike: a *Sursum corda*, melyet a nép által énekelt *Sanctus* követ. A *Sanctus Benedictus* után egy hosszú, az üdvörténetet felidéző imádságot mond a celebráns. Ez beletorkollik az eukharisztia alapításának (szereztetésének) elbeszélésébe, majd – az anamnézis során – a celebráns és a gyülekezet megemléke-

zik Krisztus halálának és feltámadásának misztériumáról, Krisztus második eljövételéről. Az anamnézist a keleti liturgiákban az epiklézis (a Szentlélek lehívása) követi, melyben az Egyház a Szentléleknek az adományokra való alászállásáért könyörög. Szemben azzal a fontossággal, amit nyugaton az eukharisztia szerzésének elbeszélése tölt be, a „lélekhívás” keleten legalább a negyedik századtól fogva egyre nőtt jelentőségében, és egyre világosabban kifejezte a Szentlélek szerepét az áldozati adományoknak az Úr testévé és vérévé változtatásában. Erre figyelmeztet a diákonus:

„Barekmor. (‘Áldj meg engem, Uram!’) Mily ünnepélyes, ó, kedveseim, és mily félelmetes ez az idő, mikor a Szent és éltető Lélek alászáll a mennyekből, a magasságból, és reászáll e szent qurbonora (eukharishtiára) és megszenteli azt.”

Az epiklézis alatt a pap kezét az adományok felett lebegteti, a Szentlélek alászállását jelképezve. Hangosan, szívről mondott szavai („Hallgass meg engem, Uram”), melyeket háromszor ismétel, Illés kiáltását idézik, amellyel az áldozatra lehívta a mennyből a tüzet. A nép háromszoros *Kurielaison*-t kiált. A kenyér és a bor megszentelése (konszekráció) után a hat nagy közbenjáró ima következik, melyek közül három az élőkrol emlékezik meg (a hierarchiáról, a keresztény népről, a keresztény uralkodókról), a további három pedig Isten Anyjáról és a szentekről, az egyházatyákról és minden elhunytáról. A korai századokban két közbenjáró imát mondtak (innen a nagy közbenjáró imák görög neve: *diptycha*), s ezeket a VII. századi edesszai Mar Jakob bővítette ki a ma használatos módon. Minden egyes ima előtt a diákonus hívja fel a népet az imádságra, az pedig *Kurielaison*-nal válaszol. A pap minden közbenjáró szakaszban két imát mond, egyet csendben, egyet hangosan. Idézzünk az „elhúnyt lelki atyákról és egyháztanítókról szóló megemlékezésből”:

Diákonus: *Barekmor. És ismét megemlékezzünk azokról, akik előttünk aludtak el szentségben, és a szentek lakhelyén vettek nyughelyet, és akik megtartották, átadták és ráncbízta az egyetlen, apostoli és romlatlan hitet. És elismerjük a három szent és ökumenikus zsinatot is, név szerint a niceait, a konstantinápolyit és az efezusit, és a mi kivoáló és isteni szent egyházatyáinkat és egyháztanítóinkat, akik részt vettek rajtuk; ök: a tiszteletre méltó Szent Jakab, Jeruzsálem első érseke, apostol és vértanú, és Ignác, Kelemen, Dénes, Atanáz, Gyula, Vazul, Gergely, Dioszkoros, Timóteus, Filoxenos, Antimosz és Ivaniosz, s különösen név szerint említendő Szent Ciril, a tudásnak ez a valódi és ünnepelt bátyja, aki elterjesztette Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus e világban való megtestesülésének tanát, világosan kijelentve és megmutatva, hogy ő megtestesült. Megemlékezzünk Szent Szevérusz pátriárkáról is, a szírek koronájáról, az ékesszóló szájról, Isten Szent Egyházának mint egésznek oszlopáról és tanítójáról, a virágokban bővelkedő mezőről, ki mindig is hirdette, hogy Mária minden kétséget kizáróan Istenszüllő; és a mi tiszteletre méltó és szent atyánkról, Mor Jakab Burdánáról, az orthodox hit fenntartójáról, és Mor Efrémről és Mor Jakabról és Mor Izsákról és*

*Mor Baleuszról és Mor bar Szoumaszról, a gyászolók közül az első-
ről és Mor Simeonról, az oszlopos szentről és Mor Abahairól, a kivá-
lasztottokról, és mindazokról, akik előttük, velük és utánuk fenntartották
és átadták és ránbízták az egyetlen eredeti és be nem szennyezett hitet.
Legyenek imáik erősséggé számunkra! Könyörödjünk az Úrhoz!
Hívek: Kurielaison!*

A keleti teológia hangsúlyozza a közbenjáró imák szoros összetartozását az epiklézissel, mert míg ott azért imádkoznak, hogy az eukharisztikus kenyér és bor Krisztus testvére és vérévé váljék a Szentlélek működése által, addig itt azért könyörögnek, hogy a Szentlélek tegye az Egyházat Krisztus valódi testvére.

A kenyértörés szertartása alatt a szentélyt elfüggönyzik. Ez a szent *qurbono* második „misztikus hórája”. Az egyház Krisztus szenvedése, halála és feltámadása félelmetes és fenséges misztériumait nem merészezi a nyilvánosság előtt ünnepelni, hiszen míg az Úr a kereszten függött, a földet is három órán át sötétség borította. (A szírek úgy hiszik, hogy ezzel akkor Isten megkönyö-
rült Márián, hogy meg ne szakadjon a szíve a kereszt tövében). A pap megtö-
ri a kenyeret, megkeni a szent vérrel, s ezzel azt jelzi, hogy Krisztusnak a ha-
lálban egymástól különvált teste és vére a feltámadásban egyesült. A megtört
kenyér részeit a liturgikus időszaknak megfelelően más-más alakzatba rende-
zi (Bárány, Emberfia, kereszt). A nép himnuszt énekel, általában Szent Efrém
hymnusát.

Ekkor szétnyílik a függöny, ahogy Krisztus halálakor a Templom kárpitja
kettéhasadt (Lk 23,24); Isten gyermekeinek szabad bemenetelük van a Szent-
tek Szentjébe (Zsid 10,19–22). A Miatyánkot a pap és a nép közösen mondja.
Az embolizmust (‘kibővítés’) a második kézrátételi imádság követi, ennek
tárgya áldás és a szentség vételére való készülés. A harmadik ünnepélyes ál-
dás után, mely a Szentháromságot invokálja hétféle jelzővel, a celebráns föl-
mutatja a szent misztériumokat a gyülekezetnek. Az eleváció Krisztus
mennybemenetelének jelképe; az a két szubdiákonos, aki az oltár két oldalán
a gyertyákat tartja, azt a két férfit idézi, akik a mennybemenetelkor az apos-
toloK mellé álltak (ApCsel 1,10).

Diákonos: *Barekmor. Tekintsünk fel félelemmel és reszketéssel!*

Nép: *Urunk, irgalmazz nekünk és könyörülj rajtunk!*

Pap (a paténa fölemelésekor): *Szent misztériumok, a szentnek és
szeplőtelennek.*

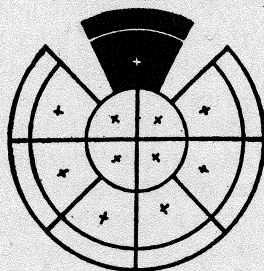
Nép: *Nincs más szent, csak az egy szent Atya, az egy szent Fiú és
az egy szent Lélek. Amen.*

Pap (a kehely fölemelésekor): *Dicsőség az Atyának és a Fiúnak
és az élő Szentléleknek, az Egy Istennek, mindörökké.*

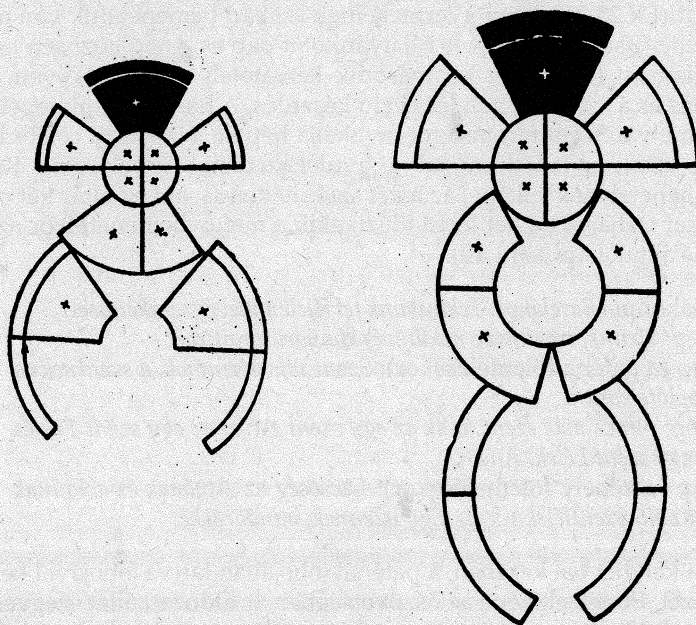
A pap a kelyhet bal kezében, a paténát jobbáiban tartva jobbáival kereszte-
zi a bal kezét. Ennek előképe az ószövetségben az áldozati állat szegyének ló-
bálása (Lev 7,30). A szent misztériumokat az „Élet Asztalára” téve kis leplek-
kel befedi őket. Az áldozást három többrészes megemlékezés előzi meg Szűz
Máriáról, a szentekről és az elhunyt hívőkről, zsoltáridézetekkel, himnuszok-
kal és tömjénezéssel.

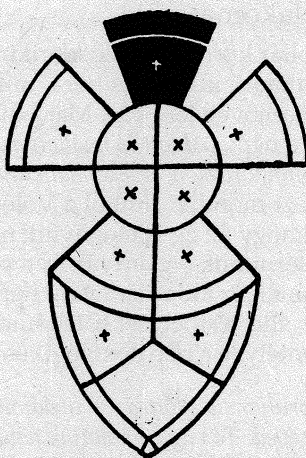
A kenyértörés alakzatai

Bárány

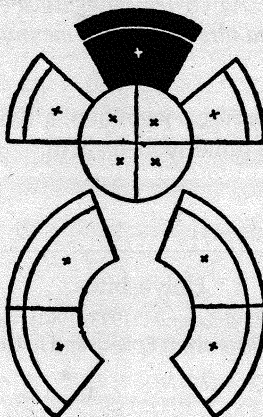
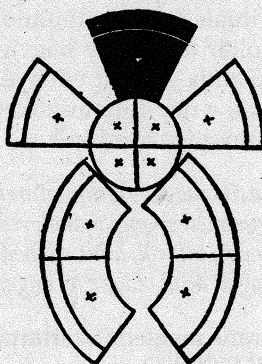
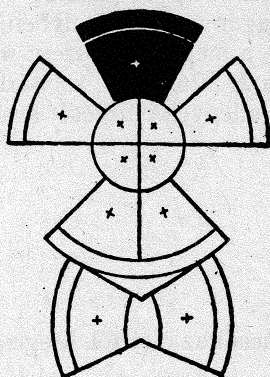

Emberfia

Kereszt

Mestuso – az áldozati lakoma

Mialatt a celebráns és az oltár körül szolgáló klerikusok áldoznak, a szentélyt függöny takarja. Ez a harmadik misztikus óra, miközben a nép – szimbolikusan – Krisztus második eljövetelére vár. Majd diákonus buzdítja a népet: „Kiáltunk és mondjuk...” S a nép: „Áldott és imádott az Atya, a Fiú és a Szentlélek, övé a dicséret eleitől fogva mindörökkön örökké, halleluja.” A „halleluja” kiáltása azt a trombitát jelzi, ami azt mondja: „Ímhol a Vőlegény! Jöjjetek elébe!” (Mt 25,6) A szentély feltárul, ahogy az ég is megnyílik majd Krisztus második eljövetelekor. A szent misztériumok – gyertyák és a csengő-„legyezők” kíséretében – processzióra indulnak az áldozásra váró nép felé. A nép két szín alatt áldozik, és állva, mert az álló testhelyzet a feltámadás szimbóluma. A processzió visszatérését a szentélybe a nép doxológikus éneke kíséri:

„Az egész világ boruljon le előtted és imádjon téged, és minden nyelv dicsérje a te neved. Te vagy a halottak feltámadása és a sírban fekvők áldott reménysége. Dicsérünk téged, Urunk, Istenünk, dicsőítünk téged és hálát adunk néked irántunk való jószágodért.”

A hálaadó imák része a harmadik kézzártéti ima, amelyben a pap azért imádkozik az Isten Fiához, hogy második eljövetelekor kegyelmet találjunk, majd egy hármassal ünnepélyesen elbocsátja a gyülekezetet.

A zárórituálé (postcommunio) ismét elfüggönyözött szentélyben történik. A pap az oltár lépcsőjére hágyva elfogyasztja a megmaradt szent misztériumokat, eltisztítja a szent edényeket. Míg ő a 23., 26. és 29. zsoltárt recitálja halk hangon, a nép himnuszokat énekel. Az edények eltörlését kísérő Szent Efrém-himnusz így kezdődik:

*Tisztíts meg, ó, Uram, minden vétectől
kegyelmed spongyájával, esdek;
minden bűntől, amit ellened elkövettem,
jószágod által oldozz fel engem!*

A celebráns meglepő szertartással vesz búcsút az oltártól. Megcsókolja az oltárt és ezt mondja:

„Maradj békében, az Úrnak szent oltára, mert nem tudom, visszatérek-e hozzád vagy sem. Az Úr tegyen méltóvá engem a te színed látására a te Elsőszülötted társaságában, a mennyben. Ebben a szövetségben bízom.”

A szent qurbono a közeli parúszia jegyében, a Krisztussal az Isten Országában való mielőbbi találkozás reményében zárul.

Folytatjuk

Helyesbítés

A cikk első részében – Magyar Egyházzene I (1993/1994) – a 321. lapon szírd-káld helyett szírkáld olvasandó, a 326. lapon Ernákulum helyett Ernákulam a helyes alak.